

Bir ‘karşılaşma mekânı’ olarak kentlerde etnik kamusal alanın ticarî kullanımı aynı zamanda ‘egzotik öteki’ hakkında mitler, imajlar ve fanteziler yaratmakla da ilgili. Bilhassa çokkültürlü küresel kentlerde etnik/göçmen gruplar kültürel sermayelerini seferber ederek hem kenti hem de kendilerini dönüştürüyor. Eğlence/tüketim sektörü de burada merkezî bir rol oynamakta.

BOŞ ZAMAN GEÇİRME, TÜKETİM ve FIRSATLAR ALANI OLARAK

Etnik mahallelerin yükselişi

YAZI JAN RATH

Prof. Dr., Göçmenlik ve Etnik Araştırmalar Enstitüsü Direktörü
Amsterdam Üniversitesi

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN ÖNER CEYLAN - SANEM İLÇE

Fotoğraf: Kirrily Jordan

* Buradaki ‘ev sahibi’ ifadesi, metnin İngilizce orijinalinde ‘host’ olarak geçmektedir. Her iki ifadenin de yaygın kullanımındaki iktidar vurgusunu aktarabilmek için orijinal kullanımı ve Türkçe çevirisini bu şekilde koruduk. (Editörün Notu).

Kentsel kamu alanı hiç kuşkusuz ev sahibi* - göçmen buluşması için çok önemli bir mekân... Ne yazık ki, birçok insan, bu buluşmalara dair oldukça kasvetli bir bakış açısına sahip: Avrupa’da göç - kamusal alan bağlantısıyla ilgili tartışmalar çoğu kez korku ve güvenlik kaygısı gibi meselelerle delik deşik edilmekte. Bu korku ve kaygıları önemsizleştirmeden, ben bu görüşün tek taraflı olduğunu savunuyorum, çünkü kentsel kamusal alan aynı zamanda bir buluşma, paylaşım ve fırsatlar alanı da olabilir.

Avrupa’daki çeşitli devletlerin, göçmenleri dağıtmak ve kırsal alana yerleşmeye teşvik etmek için ısrarcı girişimlerine rağmen, göçmen nüfusun büyük çoğunluğu büyük şehirlere yöneliyor. Göçmen yerleşimi konusunda eğitim gören öğrenciler bu kentleşmenin barınma, çalışma olanakları ve etnik ağların varlığına bağlı olduğunu savunurken, göçmenlerin bu anlamda ev sahibi nüfustan çok da farklı olup olmadığı tartışmalı. Nitekim bugün dünya nüfusunun dörtte üçü büyük şehirlerde yaşıyor ve bu sayı hâlâ büyümeye devam ediyor. Üstelik bu, yalnızca uluslararası göçün bir sonucu da değil.

Şehirlerin temel özelliği, büyük ve heterojen bir nüfusa sahip olmaları, ama aynı zamanda da sosyal ilişkilerin daha anonim olması ve toplumsal sorunların ve karşıtlıkların başka yerlerden daha somut olmasıdır. Bu yüzden de kentli nüfusun uzamsal ve sosyal hareketliliği, kentli yaşam

tarzlarının ve alt kültürlerin yükselişi ve çöküşü, ve kentte yaşayan bireylerin ve grupların sürekli değişen ilişkileri, ciddi bir şekilde politikayı ilgilendiren konulardır.

Bu can alıcı olguların kendine özgü sosyo-ekonomik boyutları var. Bugün yaygın inanış, şehirlerin gelişen ekonomide, sanayi devrimine kıyasla daha merkezî bir rolü olduğudur. Amsterdam ya da Berlin, Sydney ya da Toronto gibi geçit özelliği olan şehirler, göçmen topluluklar arasında köprü görevi görüp, her yerden işletmeler ve tüketiciler arasında bağlantı sağlayarak, ulusal ve uluslararası ağlarda kavşak noktası haline gelmiştir. Yüksek vasıflı çalışanlar, iş arayan vasıfsız işçiler ve tatilciler bu yerlere yönelmişler, endüstriyel üretim alanı olan bu şehirlerin, hızlı bir şekilde bilgi akışı ve tüketimi merkezlerine dönüşmesinde pay sahibidir. Birbirine yaklaşan bu süreçler bariz bir biçimde kentin toplumsal dokusunu derinden etkiler, olanak yapılarını değiştirir, dâhil etme ve dışarıda bırakma biçimlerini şekillendirir, ve mevcut ekonomik, toplumsal ve kültürel çeşitliliğe yeni boyutlar ekler. Bu noktada sanayi sonrası şehirler kültür endüstrilerini teşvik ederek, yaratıcılığı hareketlendirerek ve küresel olarak çekici olup da yerelde gizlenmiş simgelerden yararlanarak, diğerleri yanında yerel ekonomiyi de güzel bir

şekilde canlandırır. Ne olursa olsun, şehirlerin 'dinamik karmaşıklığı' (deyiş Jane Jacobs'un icadıdır) geçen birkaç yılda harikulade bir şekilde değişmiştir.

Fotoğraf: Gürcan Öztürk

YÜZLEŞME MEKÂNI OLARAK KAMUSAL ALAN

Bu süreçler, birbirinden çok farklı meslek gruplarına, sosyal sınıflara, etnik gruplara ve uyruklara, kültürlerle ve alt kültürlerle ait olan bireylerin birbirleriyle yüzleştiği kamusal alanlarda ifadesini bulur. Sokaklar, alanlar, parklar gibi kamusal alanlar normalde herkesçe kullanılabilir yerlerdir, ancak gerçekte bu kullanılabilirlik, yere, zamana ve tabii ki yaş ve cinsiyet farkına göre değişiklik gösterebilir. Kamusal alanlar, belli koşullarda insanların birbiriyle gerçekten iletişime geçtiği kamusal mülklere evrilebilir. Ama daha önce değinildiği gibi, şehirler yabancıların dünyasıdır. İşte bu yüzden kent sakinleri görünmek ve görmezden gelinmek, buluşmak ve birbirinden kaçınmak için stratejiler geliştirirler, ve dolayısıyla kamusal alanlar aynı anda hem uyum hem de mücadele yeridir. Kamusal alanların kullanılabilirliğini ve yaşanabilirliğini teşvik etmek amacıyla kent sakinleri belli kamusal alanlar tahsis edip kendi simgelerini ortaya koyarak daha küçük, kontrol edilebilir alanlar yaratırlar. Kamusal alanın

Fotoğraf: Gürcan Öztürk

Etnik alışveriş merkezlerinin ve etnik festival ve geçit törenlerinin çoğalmasa özellikle ilginçtir, çünkü bu çoğalma (en azından kısmen) ticarî niyetler yüzünden olmaktadır ve gelişen hizmet ekonomisiyle ve şehirlerin tüketim yeri işleviyle bağlantılıdır.

tasarımını, okunurluğunu, kıymetini ve kullanımını etkileyen bu süreçler etnisiteye özgü olabilir.

Kamusal alanlardaki çeşitliliğin tezahürü kentsel koşullara bağlıdır, fakat kentsel koşullar da göçün bir sonucu olan etnik çeşitlilikten dolayı sürekli değişmektedir. Bu göç - kamusal alan bağlantısı bu nedenle tarihe ve mekâna özgüdür. Daha somut olmak gerekirse: Daha eski tarihsel dönemlerde, sözgeliimi Kuzey Amerika'daki Çin Mahalleleri gibi etnik yerel manzaraların oluşması, son derece sorunlu olarak görülmüştü. Bugün çoğu Kuzey Amerika kenti, şehirlerinin sınırları içinde böyle bölgeler bulunmasından gurur duymaktadırlar. Şehir idarecileri, bu tarz bölgelerin oluşturulmasını teşvik etmek için somut adımlar atmışlardır. Bütünleşmenin ve uzamsal dağılmanın zorunlu görüldüğü Avrupa'da, bu gelişmeler hoş karşılanılmaktan çok, onlara kuşkuyla bakılıyor; yine de, bu tutumun değişmekte olduğunu gösteren belirtiler var.

Göç - kamusal alan bağlantısı kabaca, besbelli birbiriyle yakından ilgili iki şekilde ortaya çıkmıştır:

İlki, göçün kamusal alanda düzen ve davranışı etkilemesidir. Göçmenlerin kamusal alanı kullanımı, genelin kullanımından farklı olabilir ve farklı olmak olarak algılanıp deneyimlenebilir. İkincisine örnek, gençlerin sokak köşelerinde takılması çoğu şehirde olağanken, bu gençler azınlık bir etnik kökenden geliyorsa şehrin sakinleri farklı duygular hissedebilir ve farklı tepkiler verebilir. Örneğin, Belçika, Fransa ya da Hollanda'daki Kuzey Afrikalı gençler, ya da Yeni Güney Galler'deki Lübnanlı gençler ya da toplumsal hiyerarşinin en altında bulunan diğer gruplar genellikle adi suçlarla ve toplumsal huzursuzlukla ilişkilendirilmiştir. Kamusal alanı kullanmaları korku yaratır ve insanlar da buna göre hareket eder. Kınayıcı tepkiler, karşılık olarak bu gençleri anti sosyal bir tavra itebilir, vs. Bununla birlikte, kamusal alandaki düzen ve davranışı değiştirmek her zaman korkuyla ilişkilendirilmez. Çeşitli Avrupa şehirlerinde, göçmenler (özellikle de Türkiye'den gelenler) halka açık parkların canlandırılmasına katkıda bulunmuştur. Yerli halk, parkın kullanımını koşu yapmak ve köpek gezdirmekle sınırlı tutarken, göçmen aileler parkları piknik ve mangal yapmak için kullanırlar. Kamusal alanın kullanımı genelde cinsiyete göre ayrılır. Örtünen ya da kocasının birkaç adım gerisinde yürüyen ya da tamamen sokaklardan uzak tutulan Müslüman kadınlar buna örnektir. Etnik yemeğin keskin kokusuna ya da etnik müziğin alışık olunmayan gürültüsüne dair belki basmakalıp olan şikâyetler, kamusal alandaki düzen değişiminin ille de görünür olması gerekmediğini gösteriyor. Sayısız etnik festival, karnaval ve geçit töreni, kamusal alandaki

çeşitliliğin çok görünür olan ve göze batan tezahürleridir. Dans eden ejderhalar, kulağı sağır eden davullar ve kestane fişekleri, Çin Yeni Yılı kutlamalarını kaçırmamızı öner.

İkinci olarak, göç, sokağın yapısını etkiler, örneğin yeni mimarî biçimler getirir. Evlerin pagoda şekilli çatıları, minareli ve kubbeli ibadethaneler, sokağın yapısını harikulade bir şekilde etkiler. Yapay çevredeki değişiklikler, simgeciliklerinden ve kalıcı değişiklikleri temsil etmelerinden ötürü, çoğu zaman bir hayli itiraza uğrar. Unutulmamalıdır ki, çoğu yapı elli yıl ya da daha fazla dayanmak üzere inşa edilir. Avrupa'daki amaca uygun camiler kurulmasıyla ilgili ya da Kanada'daki sözde canavar evlerle ilgili ateşli tartışmalar, bu değişimin sokağın yapısındaki derin etkisini gösteriyor. Çin Mahallesi ya da Klein Türkiye (Küçük Türkiye) gibi etnik alışveriş merkezleri ya da ticarî bölgelerin kurulması, bu yerlerin kendilerine özgü vitrinleri, kent mobilyaları, vs. de bir başka örnektir. (Bakınız Rath 2005; Shaw vd. 2004)

HİZMET SEKTÖRÜNÜN YÜKSELİŞİ VE ETNİK ALIŞVERİŞ

Etnik alışveriş merkezlerinin ve etnik festival ve geçit törenlerinin çoğalması özellikle ilginçtir, çünkü bu çoğalma (en azından kısmen) ticarî niyetler yüzünden olmaktadır, ve gelişen hizmet ekonomisiyle ve şehirlerin tüketim yeri işleviyle bağlantılıdır. Etnik çeşitliliğin kamusal alandaki diğer tezahürlerinin konu ile daha az ilgili olduğunu öne sürmeden, bu fenomeni daha ayrıntılı bir şekilde incelemek ilginç olacaktır. Şehrin gelişmesine yardımcı olan kişiler, giderek artan şekilde, etnik çeşitliliğin, kentlerin refahı için hayatî bir kaynak, özellikle yatırımcıların bu çeşitliliği işletmelerin yerini belirleyen unsurlardan biri saymalarından ötürü, sosyo-ekonomik gelişme için de olası bir katalizör olduğunu teslim etmektedirler. Çeşitliliğin metalaştırılması ve pazarlanması, yani 'etnik öteki'lerin varlığının ya da simgelerinin ticarî kullanımı, bu süreç ile uyum içinde. Bu da turist ve ziyaretçi çekme potansiyeli olan bu 'ilginç' manzaralara yönelik artan hevesi açıklamaya yardımcı oluyor. Zukin'in dediği gibi (1998: 836): "1960'larda göçmenleri ve geleneksel olmayan bir arada yaşama biçimlerini eleştirmiş olan seçilmiş görevliler, bugün bilinçli bir şekilde şehrin çeşitliliğini kültürel tüketim için pazarlar hale geldiler." Bu, etnik kamusal alanların yeni bir değerlendirmeye tâbi olduğuna işaret ediyor.

Bu dönüşüm 'doğal' bir süreç olmaktan çok, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik gelişmelerin ve koşulların bir ürünüdür (Pang & Rath 2007; Rath

2007). Bu koşullar giderek artan bir nedensellik süreci içinde büyük ölçüde birbirlerine bağlıdır. Öncelikle, yerel göçmen toplulukları, kendilerine toplum hayatı için kavşak görevi görecek bir yer açmak zorundadır. İkinci olarak ise, kültürel özelliklerin metalaştırılmasına dayanan küçük işletmeleri çoğaltarak, sokak yapısına bir renk getirmelidirler. Üçüncüsü, kamusal alanın etnik temalarla donatılmasını destekleyecek ve teşvik edecek kritik bir altyapı olmalıdır. Son olarak, birtakım düzenlemelerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar, uygun imar mevzuatı, az çok temiz ve suçtan arınmış bir çevre yaratarak, bölgeye ulaşımı sağlayarak elde edilebilir.

BİR RİSK VE İMKÂN: 'TÜKETİMSSEL' KARŞILAŞMA

Bununla beraber, çeşitli süreçler, etnik kamusal alanların ekonomik bir değere dönüşüm sürecini altüst edebilir (Aytar, 2007). Öncelikle, bazılarının katılımı, fazla beceri gerektirmeyen, düşük ücretli, gelişme imkânı vermeyen hizmet işleri ya da kendini sömüren küçük aile işletmeleriyle sınırlı olabilir. İkincisi, bu etnik kamusal alanları kontrol edenlerle ağır işi yapanlar ya da önemsiz role sahip olanlar arasında çatışma olabilir. Üçüncü olarak, benzer biçimde, cinsiyetler arası güç farklılıkları destekleniyor olabilir. Dördüncü olarak, 'otantik' etnik öteki ya da 'otantik' etnik deneyim hakkındaki şablonlar destekleniyor olabilir. Etnik kamusal alanın ticarî kullanımı aynı zamanda 'egzotik öteki' hakkında mitler, imajlar ve fanteziler yaratmakla da ilgilidir. Bu, "dışarıdaki seyircinin tüketim ve izleme taleplerine artarak hizmet eden, kültürel teşhirlerin edimsel (performatif) bir dağıtıcı"yı gerektirmekle birlikte, Lin (1998: 205) aynı zamanda bu türden röntgencilik ve şablonlaştırmanın risklerine de dikkat çeker. Beşinci olarak, etnik simgelerin giderek daha geniş bir kitleye teşhiri, birilerinin işine karışma, hatta bir çeşit kültürel sömürgecilik olarak yorumlanabilir. Altıncı olarak, bu alanların korunmasını amaçlayan hükümet yönetmeliğinin, kent peyzajının homojenleşmesine ve fosilleşmesine ve ekonomik dinamiklerinin tükenmesine hizmet etmesi riski vardır. Son olarak, etnik kamusal alanların metalaştırılması, göçmen topluluklarının tam olarak kabulüne ve bütünleşmesine kaçınılmaz olarak katkıda bulunmaz. Örneğin kamusal alanın kullanımıyla ilgili, tansiyonun/gerginliğin yükselmesi mümkündür.

Bununla birlikte, göçmen etnik azınlığın, kentsel kamusal alanda ve bununla birlikte gelen her şeyde bir iz bırakması kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

- Aytar, V. (2007) "Caterers of the consumed metropolis. Ethnicized tourism and entertainment labourscapes in Istanbul", s. 89-106, J. Rath (der) *Tourism, Ethnic Diversity and the City* içinde (Contemporary Geographies of Leisure, Tourism and Mobility Series). Londra ve New York: Routledge.
- Lin, J. (1998) 3Reconstructing Chinatown." *Ethnic Enclave, Global Change. Minneapolis and Globalization and Community*. Cilt 2. Londra: University of Minnesota Press.
- Pang, C.L. & J. Rath (2007) "The Force of Regulation in the Land of the Free. The Persistence of Chinatown, Washington D.C. as a Symbolic Ethnic Enclave", s. 191-216 M. Ruef & M. Lounsbury (der) *The Sociology of Entrepreneurship (Research in the Sociology of Organizations, C. 25)* içinde. New York: Elsevier.
- Rath, J. (2005) "Feeding the Festive City. Immigrant Entrepreneurs and Tourist Industry", s. 238-253 E. Guild & J. van Selm (der), *International Migration and Security: Opportunities and Challenges* içinde. Londra ve New York: Routledge.
- Rath, J. (Ed.) 2007 *Tourism, Ethnic Diversity and the City. (Contemporary Geographies of Leisure, Tourism and Mobility Series)*. Londra ve New York: Routledge.
- Shaw, S., S. Bagwell & J. Karmowska (2004) "Ethnoscapas as spectacle. Reimagining multicultural districts as new destinations for leisure and tourism consumption", *Urban Studies*, 41 (10), Eylül, s. 1983-2000.
- Zukin, S. (1998). "Urban lifestyles: Diversity and standardization in spaces of consumption", *Urban Studies*, 35 (5-6), s. 825-839.